

Tradicijske dječje igračke iz hrvatske baštine

dr. sc. Iris Biškupić Bašić, viša kustosica
Etnografski muzej, Zagreb

Drvene dječje igračke s područja Hrvatskoga zagorja posljednjih su godina jedan od najatraktivnijih proizvoda narodnog rukotvorstva Krapinsko-zagorske županije. Njihov je izričaj nepromijenjen već generacijama, pa su zahvaljujući i toj činjenici uvrštene na Popis zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara upisanih u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske. Na taj je način jedno od tradicijskih umijeća dobilo na značaju i trajnoj zaštiti, a upisom Umijeća izrade drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja Hrvatskoga zagorja na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2009. godine, potvrđena je njihova važnost i vrijednost na svjetskoj razini.

Konjić, Laz Stubički, 2003. foto Nikola Sliško (EMZ)

pripremili smo za vas

Organizirana izrada igračaka započela je u Hrvatskoj potkraj 19. i početkom 20. stoljeća, i to najprije u Hrvatskom zagorju i Prigorju, a potom u Dalmatinskoj zagori. Dječje igračke koje su izrađivane ili se dijelom još uvijek izrađuju u hrvatskim selima pripadaju dijelu iznimno bogate tradicijske kulture i povijesti u kojima se odražava autohtonost hrvatske tradicijske kulture i danas, u 21. stoljeću. Etnografski muzej u svom bogatom fundusu posjeduje vrijednu zbirku tradicijskih dječjih igračaka, koja je predstavljena javnosti u sklopu projekta *Svijet igračaka*. Izložba *Dječje igračke iz hrvatske baštine* prikazuje sve bogatstvo dječjih igračaka u nas, poput raznolikosti motiva i materijala od kojih su igračke rađene, načine izrade, povijest nastanka, a na taj način potiče na buđenje svijesti o baštini i njezinoj vrijednosti. Izložba prezentira predmete specifične po svojoj izvornosti, rijetkosti, funkciji i ljepoti. Organizirana izrada igračaka, u kućnoj, obiteljskoj radinosti, započela je u Hrvatskoj potkraj 19. i početkom 20. stoljeća, i to najprije u Hrvatskom zagorju i Prigorju, a potom u Dalmatinskoj zagori. Stanovnici pojedinih sela bavili su se izradom dječjih igračaka koje su izrađivali za prodaju diljem Hrvatske, ali i za europske zemlje.

Prigorsko selo - Vidovec

Na istočnim obroncima Zagrebačke gore smjestilo se prigorsko selo Vidovec. Njegovi stanovnici bavili su se uzgojem cvijeća za prodaju, poljoprivredom, ali najpoznatiji su bili po pletenju košara i dječjih igračaka.

Mačka i miš, Vidovec, 1948.
foto Vidoslav Barac (EMZ)

Dječje igračke - namještaj, izradili Marija i Dragutin Kunić, Laz Stubički, 2008. foto Vidoslav Barac (EMZ)

U tome selu 1932. godine započinje organizirana izrada drvenih dječjih igračaka osnivanjem seljačke *Zadruga*. Izrađivali su ih uvijek muškarci, a najčešće oslikavale žene. Sve se radilo ručno, jer struje nije ni bilo. U vrijeme djelovanja *Zadruga* Vidovčani su izrađivali brojne motive, a najčešće životinjske likove poput psa, mačke, ptice, krave, konja, kokoši, ribe, lisice, svinje, volova i drugih. Osim životinja izrađivali su i prijevozna sredstva, npr. kola, saonice, bolnička kola, tramvaje. Igračke imaju kotačiće kako bi ih djeca mogla lagano vući ili gurati. Članovi *Zadruga* izrađivali su i predmete vezane uz kućanstvo – male sobne i kuhinjske namještaje poput kreveta, stolova, stolica, kolijevki, klupica, a često su izrađivali i modele starih posavskih kuća, kao i malene stolice na kojima djeca, ali i odrasli, mogu sjediti. Drvo su nalazili u svojoj bližjoj okolini, na obroncima Medvednice. Igračke su uglavnom prodavali u Zagrebu na Trgu bana Josipa Jelačića, ispred Katedrale i na Dolcu te u vlastitom selu kroz koje su prolazili hodočasnici na putu prema marijanskom svetištu Mariji Bistrici.

Hrvatsko zagorje

U pojedinim se selima Hrvatskoga zagorja u 19. stoljeću kao dopunska djelatnost šire zajednice razvila proizvodnja dječjih igračaka – svirala jedinki i dvojnica, jednostavnih glazbala koja su služila kao igračke. Postupno se od igračaka za vlastite potrebe razvilo

osebujno umijeće izrađivanja igračaka, koje se očuvalo do današnjih dana. Od samih početaka dječje igračke izrađuju samouki drvorezbari, stanovnici Stubičkog i Bistričkog Laza, Gornje Stubice, Turnišća, Tugonice i Marije Bistrice. Spretniji muškarci rezbarili su drvo i izrađivali svirale – *žveglice*. U početku su to bile jednostavnije jedinke i dvojnice, koje su ukrašavali paljenjem drvene površine, pa na taj način dobivali šare na instrumentu, a onda s vremenom povećavaju asortiman svirala i na razne druge motive igračaka. Igračke najčešće izrađuju muškarci, a oslikavaju ih žene. Svaka je njihova igračka ručni rad, gotovo unikatni primjerak. U vrijeme postojanja organiziranih kućnih zadruga, tridesetih godina 20. stoljeća, one se osnivaju i u selima Hrvatskoga zagorja. U njima se izrađivalo više od sto i dvadeset motiva dječjih igračaka, dok se danas izrađuje tek oko pedesetak. Igračke se izrađuju od bukve, lipe, javora i vrbe, koje se nakon sušenja tešu te obrađuju posebnim alatom za rezanje i oblikovanje – oštrim nožićima kojima se reže, makljom kojom se blanja, *štrukom* – kojim se dube, a radi se na *kusi* – klupi i stolarskom stolu. Koriste se i drvene ili kartonske šablone. Izvor ideja, motiva i ornamenata je priroda iz okruženja ili svakodnevni život. Danas izrađuju konjiće raznih veličina koje oslikavaju crnom bojom, ukrašavaju crvenom i bijelom, dodajući im i grivu i rep od krzna. Osim konjića, rade konjske zaprege, jednopreg, dvopreg,

Slavko Ivanić izrađuje dječje igračke, Gornja Stubica, 2009. foto Iris Biškupić Bašić

četveropreg, mljekarska kola s konjem, konje i kola za sijeno, volovske zaprege, magarce. Zbog bolje prodaje prilagodili su se i gradskoj djeci, pa su u proizvodnju uveli motive poput automobila, kamiona, aviona, vlaka ili tramvaja. Sve do današnjih dana, ali s ponekim vrlo zanimljivim izmjenama, zadržala se izrada dječjeg namještaja: stolova, stolaca, ormara, kreveta i zipki u raznim veličinama prilagođenima današnjim većim lutkama. Zagorske su igračke uvijek obojene živim bojama poput crvene, plave, žute, zelene ili crne. Danas se pod utjecajem tržišta i modnih trendova proizvođači igračaka prilagođavaju kupcima, pa se sve češće koriste i ružičastom 'barbie' bojom.

Glazbeni instrumenti, poznatiji kao dječje igračke tamburice (male, srednje i velike bisernice, dangubice i brač), izrađivali su se isključivo u Tugonici, a identičan način rada prenosi se i u selo Turnišće. I Tugonica je imala tridesetih godina 20. stoljeća zadrugu u kojoj su se izrađivale dječje igračke. Za izradu tamburica rabi se johino (jalšino) i bukovo drvo, pa nastaju dijelovi koje zovu tijelo – *kopanjica*, vrat – *tuk*, gornji dio vrata – *frk*. Potrebni su još i gornja rezonantna daska – *deščica*, klinovi za napinjanje žica – *klički*, pragovi, konjici i žice. Od odabira drva u šumi do ugađanja instrumenta potrebno je šezdesetak postupaka. Tamburice još uvijek oslikavaju na način koji se uvriježio prije više od stotinu godina u Tugonici. Stražnju i bočne stranice instrumenta oslikavaju žutom bojom, a rubove i vrat crnom. Prednji je dio neobojen i oslikan biljnim motivima, poput cvijeta ili cvjetne grančice. Završni

Katarina Mikuš oslikava dječju igračku, Laz Stubički, 1998., foto Iris Biškupić Bašić

je postupak stavljanje žica, konjića i ugađanje instrumenta. Uobičajeno je da tada majstor i završa.

Na temeljima bogate tradicije lončarstva Hrvatskoga zagorja razvila se izrada keramičkih igračaka. Na tim su se prostorima, gdje je oduvijek bilo dovoljno potrebne sirovine – gline, razvila lončarska središta. Osim izučenih majstora bilo je i samoukih vještih rukotvoraca koji su se bavili lončarstvom kao domaćom radošću. Najpoznatije središte lončarstva bilo je i ostalo područje oko Ivanca i to sela Jerovec, Bedenec i Dubravec te Globočec pokraj Marije Bistrice. Izrađuju se predmeti za svakodnevnu uporabu, poput lonaca, zdjela, vrčeva, tanjura, a uz njih poneki spretniji majstori rade i glinene figurice, svirale u obliku ptice koje napunjene vodom, imitiraju cvrkut, a nazivaju ih i *žlaburačima*, vrčice, razne životinjske likove, *okarine* – svirale duguljasta oblika i drugo. Glazirane su uglavnom zelenim i smeđim tonovima, karakterističnim za keramiku zagorskoga kraja.

Dalmatinska Zagora - Zelovo

Igračke su odraz kraja u kojem su nastale. Dalmatinska je Zagora bio i ostao kraj škrte zemlje, a Zelovo je na velikoj nadmorskoj visini gdje su jake zime, zemlja škrta, pa su ljudi obrađivali zemlju i bavili se dodatnim djelatnostima. Svoje su proizvode najčešće prodavali ili na 'pijaci' u Splitu ili ispred Svetišta Gospe Sinjske u Sinju. Putovali su i u ostala dalmatinska središta, noseći ih u naprtnjačama i nudeći tamošnjem gradskom stanovništvu. Pokazavši smisao i darovitost za

izradu igračaka, u tom su se malenom selu podno Svilaje počeli organizirano izrađivati drvorezbarski proizvodi, a među njima i igračke, ponajprije u domaćoj radinosti. Osnovana je zadruga u kojoj je pedesetih godina 20. stoljeća bilo oko dvadesetak članova. Drvene dječje igračke iz sela Zelova izrađivali su uglavnom muškarci, i to ručno, pa je svaka igračka svojevrsni jedinstveni izvorni primjerak. Svakako one nose sva obilježja kraja u kojem su nastale: potisnutim koloritom, obojene nježnom žutom bojom s blagim crvenim i zelenim šarama, jednostavnih oblika s malo geometrijskog uresa, neprecizno oblikovane. Motivi koje su izrađivali uvijek su bili konjići, (jednopreg, dvopreg), plesači na štapu, leptiri na štapu, akrobati, zrakoplovi, svirale čekići i ptice koje ključaju. Posljednja obitelj u kojoj su se izrađivale dječje igračke početkom 21. stoljeća prestala je s radom.

Danas se u narodnom stvaralaštvu vide veliki pomaci ne samo u tehničkoj obradi i visokoj doradjenosti same igračke, već u njezinom likovnom oblikovanju teži većoj dopadljivosti, a time i boljoj prodaji. Cjelovitiji pregled razvoja tradicijske dječje igračke u Hrvatskoj ponovno potvrđuje da je hrvatska tradicijska kultura asimilirala kulturno naslijeđe srednje Europe i Mediterana, štoviše, dogradila ga i nadopunila vlastitim stvaralaštvom, stvorivši tako kompleksnu i nenadmašivu kulturnu baštinu koja se, kad je riječ o igračkama, izrazitije očituje u Hrvatskom zagorju, Prigorju i u Dalmatinskoj Zagori.

Zrakoplov, Zelovo, 2003., foto Vidoslav Barac (EMZ)

pripremili smo za vas